

Magyar nyelv.

Dolgozatjavítás.

Tanítás a polg. isk. IV. osztályában.

A) Óravázlat.

I. Célkitűzés.

II. A fogalmazás megbeszélése.

K. I., K. J., S. M. és P. I. dolgozatának fölolvasása és megbeszélése.

Stílushibák.

III. Helyesírás.

Az igekötő.

A -val, -vel rag.

A -vá, -vé rag.

IV. A hibák javítása.

B) Tanítás.

I. Célkitűzés.

Átvizsgáltam a dolgozatokat, és előre is jelezhetem, hogy örömöm telt bennük. Miről írtunk? (Mit mesél a köszén?) Most a dolgozatok megbeszélésével és a hibák kijavításával foglalkozunk. [A táblára és a füzetbe kerül az óra sorszáma és tárgya: A 6. dolgozat javítása.]

II. A fogalmazás megbeszélése.

Hallgassátok meg a következő dolgozatot! [A tanár olvassa.]

Mit mesél a köszén?

A mult héten hozzánk szemet hoztak. Én is segítettem a pincébe hordani.

Közben elgondolkodtam, vajjon hogy is keletkeztek ezek a hatalmas köszéndarabok. Amint így gondolkodtam, megszólalt egy köszén. Azt mondta: „Ne gondolkozz ezen, majd én elmesélem eredetem történetét.“ Én leültem és hallgattam, hogy mit mesél a köszén. „Kedves fiam! Ugorj vissza képzeletedben száz millió esztendő. Akkor a világnak más képe volt. Ahol ma szárazföldek vannak, ott akkor tenger terült el. Ebben a világban éltem én is, itt a magyar tenger partján, mint páfrányfa. Böven volt táplálék. Az egész vidék madárdaltól volt hangos. Szóval azt képzeltem, mintha a paradicsom egyik fája volnék. De ím, mit hallok? Rettenetes dörgés. A föld reng. Mintha süllyedne minden. Nem tévedtem, a partvidék mindenestül lesüllyedt. Félttem rettenetesen. Nem tudtam, mi történik velem. Minden tagom fáj. A dörgés nemsokára megszűnt. Azt vettem észre, hogy lesüllyedtünk és be vagyunk temetve. Köröttem sötétség. Társaim rajtam feküdtek. Óriási nyo-

mást éreztem. Szinte összepréselődtünk. Hü, de cudar meleg is volt! Később változásokat vettünk észre. A nyomás úgy összepréselt mindnyájunkat, hogy teljesen egybenőttünk. A testünk barnulni, később feketedni kezdett. Ezt az állapotot nehezen szoktuk meg. Meg kellett szoknunk, mert megszökni nem tudtunk. Sok évmillió után észrevettem egy kis világosságot. Meglepetve néztem körül. Emberek voltak ott. Elöttem ismeretlen lények. Páfránykoromban nem éltek ilyenek. Szerszámaikkal nagy darabokat hasítottak ki a falból. Engem is több társammal kivágtak. Felszínre jutottam. Meglepdőve néztem az új világot. Sokat szállítottak ide-oda, míg hozzátok kerültem. Én nemsokára befejezem földi pályafutásomat. Ha égni látsz, gondolj reám. Nálam nélkül nehéz volna az élet. Én az emberiség egyik jótévője vagyok. No, Isten veled!”

Ezt mesélte nekem a köszén.

(K. I.)

Mit szóltok ehhez a dolgozathoz? (A szerző helyesen fogta meg a tárgyat. A szén megszemélyesítve jelenik meg a dolgozatban: érdekesen, természetesen sorrendben adja elő viszontagságos élettörténetét. Nincs benne fölösleges adat, minden mondat szoros kapcsolatban van a tárggyal.) Akad-e benne stílushiba? (A személynévmás néhány helyen fölösleges, pl. *Én* leültem és halgattam a köszén meséjét; *Én* nemsokára befejezem földi pályafutásomat. A személynévmást csak akkor tesszük ki, ha nyomaték van rajta, ha ki akarjuk emelni. — A dolgozat szebb lenne, ha a szén mindvégig saját magáról, egyesszámban beszélné. Eleinte egyes-, később többes-, majd ismét egyesszámban folyik a mese.) Szerkezete megfelel a követelményeknek? (Szerkezetében megvan a hármas tagozódás, a befejezés azonban közhelyszerű) Mindent összegezve, meg kell állapítanom, hogy ez a dolgozat elérte célját, szerzője derekas munkát végzett, ennél többet nem lehet kívánni 45 perc alatt.

Figyeljétek meg a következő dolgozatot!

Mit mesél a köszén?

A kályhában izott a parázs. Új adag szenet készültem éppen tenni a kályha éhes gyomrába, mikor csodálatos dolog történt. A lapátról egy széndarab leesett és evvel egyidőben sóhajtást hallottam. A szenet fölvettem és az beszélni kezdett: „Hej bizony mi voltam én egy pár százezer év előtt!”

Nagyon kíváncsi voltam rá. És beszélt tovább: „Egy nagy tenger zúgott mellettem. Hatalmas páfrány voltam, kit még a szél sem birt meghajlásra kényszeríteni. A lábam előtt mint szolgák hajlongtak a harasztok és korpafüvek. Hej, jó világ volt akkor! Még a Nap is melegebben sütött, mint ma. De egyszer mindenkinek meg kell halnia. A Föld, mint a mai kényes dámák, megunt a régi viseletét és egyszerűen eltemetett bennünket. Itt elhatároztam társaimmal, hogy mások leszünk. Lassan elkezdtünk barnulni, majd feketedni. Sok idő telt el ezalatt. Végre teljesen megfeketedtünk. Egy napon valami éles tárgy hasított a hátamba. Egy nagy darabot ki is hasított belő-

lem. Másnap világosságot pillantottam meg fölöttem. A világosság egy hasadékon jött be. A hasadékot ismeretlen erő mindig szélesítette. Végre olyan figurák, mint te vagy, bejöttek hozzám és a felszínre vittek. Itt több társammal kocsi-ra raktak és a kereskedésbe vittek. Onnan pedig idehoztak. Ez az én történetem“ — mondotta szomorúan. „Milyen nagy voltam és milyen kicsi vagyok!“

Az érdekes történet után a szöveget a tűzbe dobtam. Így múlt ki a világból.

(K. J.)

Hasonlítsuk össze ezt a fogalmazványt az előzővel! (A felolvasás módja mind a kettőben megegyezik, de az utóbbi talán élénkebb és szerkezete tökéletesebb. — Szép kifejezések: A kályha éhes gyomrába szöveget rakott; Belehasítottak a szén hátába; A föld olyan, mint a kényes dámák.) Helyes megállapítás. Az osztály többsége a felolvasott két dolgozat szellemében oldotta meg a feladatot.

De lássunk egy harmadik dolgozatot!

Mit mesél a kőszén?

Nagy ünnep van a természetben. A különböző anyagok születésnapjukat ünneplik. Megjelenik ezen az ünnepségen a világ minden teremtménye. Az ásványok sokasága már ott volt a nagy teremben. Egyszer csak ajtókopogás hallatszik. Mindenki az ajtóra veti tekintetét. Ugyan ki lehet az? Az ajtón egy feketekepű tipeg be. Teljesen ismeretlen. Mindenki csodálkozva néz reá. „Ki vagy te?“ — kérdezi az öreg és tapasztalt, de csinos kis teremtmény a természetnek: a gyémánt. Mindenki lélegzetvisszafojtva figyel a szurtos fekete pofára.

„A nevem szén. Ismeretlen vagyok, jól tudom. Éppen ezért jöttem el, hogy megismerkedjem uraságtokkal. Nagyon messziről jövök én, el is vagyok fáradva. Azért hát leülök ide közétek.“ „De meséld el, hogy honnan jössz, és miért vagy oly messze!“ — mondták egyhangúlag az ünneplők a jövevénynek. „Elmondhatom, legalább megismernek közelebről is. Valamikor nagyon régen én is voltam szép. Hogy mikor volt, már magam sem emlékszem rá. Nagyon régen volt. Ott díszlettem szép leveleimmel a hegyek oldalában. Azonban a természet megfigyelte szépségemet. Betemetett földdel, elnyelt a föld gyomra, bezárt, rabbá tett.“ A szénnek elcsuklott a hangja ezen szavaknál és jóidőbe került, míg folytatni tudta élete szomorú történetét. „Ott aztán kegyetlen sorsom volt. Nem csoda, hogy így megváltoztam. Beleuntam ebbe a rémséges helyzetbe és eljöttem ide föl közétek, hogy egy kicsit mulassak. Tudom, nagyon jól tudom, este halál vár rám, de mégis jobb így, mint ott lent elpusztulni.“

Mindenki sajnálta a jó szén szomorú történetét, és igyekeztek is szórazkodtatni, mert tudták, hogy utoljára mulat és utóljára ünneplő születésnapját.

Az ünnepség végeztével a szén elbúcsúzott, és ment a vesztőhelyre: a kályhába, hol kiadja minden erejét és átadja magát az enyészetnek.

(S. M.)

Mit szölktek ehhez a munkához? (Ez teljesen különbözik az

előző kettőtől. Az ásványok ünnepe, az ismeretlen jövővény, a párbeszéd, a szén érdekes meséje megeleveníti az egész történetet. — A szerző költői hatásra törekszik. — Egy mondat nem szabatos; azt írja, hogy megsajnálják a szén szomorú történetét, pedig nem a történetet sajnálták, hanem magát a szénét.) Igazad van, azonban lényegesen nem érinti ez a hiba a dolgozatot: Bizonyára sejtitek, hogy ki a szerzője. (Sokan: S. M.) Úgy van. Az osztály költője egymagában álló eredetiséggel oldotta meg a feladatot.

Még egy negyedik dolgozatot is mutatok be.

Mit mesél a kőszén?

Valamikor régtelen régen, vagy millió évekkel ezelőtt éltem én a fénykoromat.

Óriási haraszt voltam. Társaimmal együtt vígan éltünk és egy hatalmas erdőben laktunk. Egyszer aztán hatalmas víztömeg zúdult a nyakunkba. Vége volt a víg életnek. A víz alatt folyton lejjebb és lejjebb süllyedtünk. Jó meleg helyem volt a föld alatt, de egy nagy baj volt: nem kaptam levegőt. Levegő hiányában pedig nem tudtam tovább fejlődni. Ellenkezőleg, kezdtem barnulni. Néhány millió évvel később tőzegnek neveztek. Mindig jobban barnultam levegő hiányában. Millió évekkel ezelőtt barnaszénnek neveztek. Majd újabb millió év eltelte után testem már kissé fekete színt öltött. Ekkor feketeszen volt a nevem. És most itt vagyok, mint antracit névvel ellátott legfeketebb és legjobb szén.

Hazánkban antracit-szenet nem találnak, ellenben az Egyesült Államokban és Angliában rengeteget bányásznak. Feketeszenet hazánkban is találnak, még pedig Pécs környékén és Krassó-Szörényben. Barnaszénét találunk Bremsbergben, Tatabányán, Dorogon, Tokodon, Salgótarjánban, a Sajó-völgyben, Petrozsényben és Lupényben. Tőzeget a Balaton környékén, a Hanságon és az Ecsedi lápon találunk. Tüzelés szempontjából legjobb az antracit, utána a feketeszen, majd a barnaszén s végül a tőzeg. Hazánk szénbányái a régi magyar tenger partvidékén találhatók. (P. I.)

Hogyan tetszett ez a dolgozat? (A dolgozat második fele nem tartozik a szén meséjéhez. Ez a rész nem más, mint a tanult ismeretek másolása. Ilyen feladatot nem szoktunk kapni.) A szerző is jól tudja ezt, mégis elkövette a hibát. Szerencsére csak ketten estek ebbe a tévedésbe.

A dolgozatokban mindössze egy kirívó magyartalanságra akadtam. Egy helyen ezt olvastam: *A fák beláthatatlan erdőiséget képezték.* (Az egész osztály: *alkottak.*) Úgy van.

A fogalmazásról megállapíthatom, hogy az osztály eredményes munkát végzett.

III. Helyesírás.

Most térjünk át a helyesírásra. Itt is a fokozatos haladást állapíthatom meg. Súlyos hibák csak egy-két fiúnál fordulnak

elő. A táblához megy Sz.! [Egy tanuló a táblán, a többi a füzetben dolgozik.]

Írjuk: *A jevenytől kérdezték: „Ki vagy te?”* Helyesen írta? (Helyesen, mert az idéző mondat után kettőspontot kell tenni, ha megelőzi az idézett mondatot; az idézett mondatot idézőjel közé tesszük és nagy kezdőbetűvel kezdjük.) Írjuk: *„Ki vagy te?” — kérdezte a gyémánt.* Jól írta? (Jól, mert ha az idéző mondat az idézet után áll, kisbetűvel kezdjük és gondolatjellel választjuk el az idézett mondattól.)

Írjuk: *betemette.* Mit szólsz hozzá, R.? (Ha az igekötő közvetlenül az ige előtt áll, akkor egybeírjuk; ez mult idős ige, magánhangzó után a mult idő jele *-tt*, tehát helyesen írta.) Írjuk: *be akartá temetni.* Mi a véleményed, F.? (Ha az igekötő nem áll közvetlenül az ige előtt, akkor különírjuk.) Írjuk: *temette be.* Miről van itt szó, M.? (Az igekötő az ige után áll, tehát különírjuk.) Hányféle helyzete van tehát az igekötőnek? (Három: állhat közvetlenül az ige előtt, akkor egybeírjuk, nem közvetlenül az ige előtt, akkor különírjuk, és állhat az ige után, akkor is különírjuk.) Mondjunk példákat az első esetre! (Többen: megnéztem, kiszaladt, széttört, föltekintettünk...) A második esetre! (Többen: el akart futni, át kell lépni, ki fog kapni...) A harmadik esetre! (Többen: menj ki, repül vissza, néztünk szét...) Szeretném, ha ez a csunya hiba eltűnne a dolgozatokból. Igaz, vannak ennél súlyosabb botlások is.

Írjuk: *robajjal, csákánnyal, vonattal.* Miről van itt szó, B.? (A *-val*, *-vel* rag *v*-je mássalhangzón végződő szavakban átváltozik.) Mondjunk mássalhangzón végződő szavakat, és tegyük hozzájuk a *-vá*, *-vé* ragot! (Többen: bottal, fűrésszel, fallal...) A *-val*, *-vel* rag írásának elvétele a legsúlyosabb helyesírási hibák egyike. Igaz, hogy csak egy fiúnál fordult elő, de a IV. osztályban már nem szabad ilyen hibát ejteni.

Előfordult még egy ehhez hasonló hiba. Írjuk: *szénné, fallá, emberré.* (Mit szól ehhez, P.? (Itt a *-vá*, *-vé* raggal ugyanaz történik, mint a *-val*, *-vel* raggal.) Mondjunk példákat! (Többen: házzá, szekrényé, paddá...)

A dolgozatok helyesírásáról megállapíthatom, hogy megfelelnek a követelményeknek, csupán egy-két fiúnál fordulnak elő súlyosabb hibák.

IV. A hibák javítása.

[A tanulók megkapják a füzeteket, és 6—7 perc alatt kijavítják a hibákat. A tanár a padok közt járkal, hogy kérdések esetén azonnal megadhassa a szükséges felvilágosítást.]

Szántó Lőrinc.